

KOPSAVILKUMS – ĪPAŠĀ TĒMA

VALSTU PĒTNIECĪBA NARKOTIKU JOMĀ EIROPĀ

levads

Lai izprastu Eiropas narkomānijas problēmas, nozīmīga ir pētniecība narkotiku jomā. Pētniecība ļauj Eiropai apgūt pagātnes mācību, atklājot narkotiku izmantošanas vēsturiskās ievirzes un pētīt vielu izmantošanas ciklus un variācijas. Pētnieciskā darbība uzlabo informētības līmeni un veicina pārraudzības procesus saistībā ar pašreizējo situāciju Eiropas mērogā. Tā nodrošina apsekojumus un datus par narkomānijas problēmu jomu un mērogu, kā arī nosaka narkotiku lietošanas jaunās tendences un jaunās ievirzes. Pētniecība palīdz Eiropas valstīm sagatavoties nākotnei, aplūkojot praktiskus jautājumus, piemēram, resursu piešķiršanu, labāko praksi un jaunas pieejas problemātiskai narkotiku lietošanas pārvaldībai.

Šobrīd Eiropas politika narkotiku jautājumos ir „pamatota ar pierādījumiem”. Tas nozīmē, ka politiku pamato zinātniskā pētniecība un secinājumi un pētniecībai ir liela nozīme politikas prioritāšu, labākās prakses un iespēju noteikšanā. Tomēr pētniecības raksturošana narkotiku jomā Eiropā ir nopietns uzdevums. Tā kā narkotiku lietošana attiecas uz daudzām sabiedrības nozarēm, pētniecība narkotiku jomā aptver neskaitāmas disciplīnas, piemēram, sabiedrības veselību, psihiatriju un psiholoģiju, socioloģiju, medicīnu, likumdošanu, kriminoloģiju, politisko zinātņu un ekonomiku, kā arī pētniecībā par aizliegtām narkotikām bieži vien izmanto tādu pašu resursus kā atļautajām vielām, piemēram, alkohola, tabakas izstrādājumiem vai recepšu zālēm, vai vispārīgākas atkarības un kompulsīvas uzvedības koncepcijas. Pētniecības projektos narkotiku jomā izmanto dažādas metodoloģiskās pieejas, un tajos iesaistīti daudzi dalībnieki. Tāpat arī pētniecības finansēšana Eiropā ir atšķirīga – tā atšķiras pēc periodiskuma un budžeta cikliem, valstu, reģionālā un starptautiskā akcenta, pētniecības mērķu prioritātēm un finanšu atbalsta dažādiem avotiem. Papildu šai vispārīgajai daudzveidībai pastāv valstu, vietējās un reģionālās atšķirības, jo pētniecība narkotiku jomā visās ES dalībvalstīs nav vienmērīgi izplatīta un pieejama.

EMCDDA īpašajā tēmā „Valstu pētniecība narkotiku jomā Eiropā” sniegts pārskats par situāciju, kādā Eiropas valstīs veic pētniecību narkotiku jomā. Galvenais uzsvars tajā ir uz pētniecības lomu narkotiku jomā valsts līmenī, pasākumu koordināciju un finansēšanu, pētniecības un izplatīšanas struktūru, kā arī galvenajiem notiekošajiem projektiem. Tajā parādīta izaugsme salīdzinājumā ar pagaidu, faktus noskaidrojošo pieejamās informācijas pētījumu, ko veica 1996. gadā, un sīkāk atklāj dažus ierobežojumus un trūkumus, iesakot turpmāko attīstību šajā jomā. Īpašā tēma ir papildināta tīmekļa vietnē, kurā apkopoti no ziņojumā iekļautajām valstīm iegūtās informācijas pilnīgāki pārskati, kas pieejami: <http://www.emcdda.europa.eu/themes/research>.

Ziņojuma metodoloģija

EMCDDA 2007. gadā valstu kontaktpunktiem Reitox tīklā 27 dalībvalstīs, Horvātijā, Norvēģijā un Turcijā palūdza izveidot nodaļu par pētniecību narkotiku jomā attiecīgajā valstī. Atbildes saņēma no 25 dalībvalstīm, Horvātijas un Norvēģijas. Informācijas pieprasījumā bija iekļauts:

- pārskats par valsts pētniecības narkotiku jomā struktūru un politiku;
- īss apraksts par pētniecības narkotiku jomā pašreizējo stāvokli konkrētajā dalībvalstī;
- valsts struktūru un metožu raksturojums, apkopojot un izplatot pētniecības narkotiku jomā rezultātus.

Ziņojuma veidošanā izmantoja gan „lietišķās”, gan „fundamentālās” pētniecības metodes. Neizmantoja pētniecību, kas attiecas uz piegādes samazināšanas jomu, t.i., kriminoloģijas, policijas uzraudzības, tiesību aktu izpildes un konfiscēšanas izpēti, jo daudzu valstu kontaktpunkti ir ierobežojuši piekļuvi informācijai šajos jautājumos.

Ziņojumi no *Reitox* tīkla valstu kontaktpunktiem ļāva Centram izveidot pārskatu par pētniecības narkotiku jomā pašreizējo stāvokli Eiropā un izmantot pagaidu struktūru, lai klasificētu šādas kategorijas: i) pētniecības dalībnieki Eiropā; ii) pētniecības projektu plašākas tēmas un temati, par kuriem ziņots Centram; kā arī iii) pieejamie informācijas izplatīšanas kanāli. Ziņojumus salīdzināja ar 1996. gada ziņojumu, kad EMCDDA pirmo reizi iesaistījās pagaidu pārskata veidošanā par pētniecību narkotiku jomā 15 dalībvalstīs, ko sauca „Iniciatīvas narkomānijas pētniecības jomā Eiropas Savienībā”.

Pirmie rezultāti

- Lai gan jau 1996. gadā pētniecība narkotiku jomā bija valsts interešu jautājums, šobrīd uzsvars uz to ir oficiālā prioritāte dalībvalstīs. Kopš tā laika pētniecība daudzās ES dalībvalstīs ir noteikta ar oficiālām politikas pamatnostādņēm. Šobrīd pētniecība ir īpaši minēta valstu narkomānijas apkarošanas politikas dokumentos 20 no 27 ziņojumā iekļautajām valstīm.
- Pārskatot neseno vēsturi pētniecībai narkotiku jomā Eiropas Savienībā, iespējams novērot zināmu notiekošā cikliskumu. Pastāv redzama tendence sākotnējās prioritātes pētniecībai narkotiku jomā cieši saistīt ar nepieciešamību izvērtēt narkotiku lietošanas apmēru valsts un reģionālajā līmenī, lai varētu labāk plānot ieviešanas pasākumus un politikas veidošanu. Otrajā posmā prioritāti piešķir lietišķajai pētniecībai, proti, tādā apjomā, kā nepieciešams, ieviešanas pasākumu un politikas veidošanas pārbaudei un novērtēšanai (piemēram, ārstēšanas metodes un profilaktiska ieviešana). Šajā posmā kvantitatīvajiem epidemioloģiskajiem pētījumiem pievieno papildu kvalitatīvo pētniecību par narkotiku lietotājiem un narkotiku lietošanas ievirzēm. Visbeidzot dažās valstīs narkotiku ietekmes un predispozīcijas jomā sāk izmantot novatorisku un resursietilpīgu biomedicīnisku pētniecību.
- Dalībvalstīs ir daudzi pētniecības veicēji narkotiku jomā. To skaitā ir universitātes, sabiedriskie veselības institūti, specializēti pētniecības centri, nevalstiskās organizācijas un farmācijas nozare. Kopumā ziņojumā iekļautās valstīs minēja vairāk nekā 70 galvenās pētniecības iestādes. Tās var iedalīt četros tipos: i) akadēmiskie centri (tai skaitā universitātes un ar universitātēm saistīti pētniecības centri); ii) sabiedriski pētniecības centri un institūti; iii) privāti pētniecības centri un institūti (tai skaitā fondi un farmācijas nozare); kā arī iv) organizācijas, kurās atrodas *Reitox* valstu kontaktpunkti.
- Pastāvīgas, visaptverošas un augstas kvalitātes pētniecības priekšnoteikums ir labi funkcionējoša koordinācija pētnieku, pētniecības centru un pētniecības jomu starpā. Nopietns šādas koordinācijas trūkums bija redzams EMCDDA veiktajā 1996. gada pētniecības narkotiku jomā apskatē, un tā vairumā valstu joprojām ir galvenā strukturālā problēma. Tikai dažas valstis ziņoja par starpdisciplināriem valstu pētniecības tīkliem ar pietiekamu finansējumu.
- Pētniecības narkotiku jomā galvenais finansēšanas avots ir valstu valdības, prioritāti piešķirot pētniecībai, kas konkrētajā valstī ievēro ar pierādījumiem pamatotu politiku. Valdības dažām universitātēm un pētniecības institūtiem var sniegt pamatfinansējumu, lai gan naudas līdzekļi parasti ir pieejami, izmantojot atklātus aicinājumus iesniegt priekšlikumus vai līgumus par īpaši noteiktu pētniecību. Finansēšanas kanālu un avotu skaitā ir valstu narkomānijas koordinācijas organizācijas, valstu kontaktpunkti vai valdības īpašas pētniecības programmas narkomānijas jomā. Citu finansēšanas avotu skaitā ir sabiedrības finansēti fondi, filantropiski fondi un privātas iestādes, piemēram, farmācijas uzņēmumi un nevalstiskas organizācijas.
- Grūts uzdevums izrādījās noteikt apjomu un raksturot izdevumus pētniecībai narkotiku jomā visās valstīs. Tikai sešas dalībvalstis (Čehija, Īrija, Spānija, Francija, Ungārija, Portugāle), īpaši dažas no tām, kurās ir centralizētāks valstu koordinācijas mehānisms, varēja sniegt sīkāku informāciju par finansējuma piešķiršanu pētniecībai narkotiku jomā. Dažas dalībvalstis varēja informēt par finansējumu galvenajiem pētniecības projektiem (Vācija, Luksemburga, Malta, Polija un Slovākija) vai galvenos pētniecības avotus (Somija, Lielbritānija). Vairumam ziņojumā iekļautajām valstīm nebija pieejama tikpat kā nekāda informācija par finansējumu pētniecībai narkotiku jomā. Tādēļ būtu ieteicams veikt vairāk pētījumu par valsts izdevumiem un to ietekmi uz pētniecību, kā arī pētniecības narkotiku jomā ietekmi un tās potenciālos finansiālos ieguvumus.
- Visās ziņojumā iekļautajās valstīs pastāv pētniecības rezultātu izplatīšanas daudzveidīga infrastruktūra. Tas ietver lielu skaitu profesionāli novērtētus un profesionāli nenovērtētus žurnālus, biļetenus un profesionālus vēstnešus, valsts kontaktpunktus, bibliotēkas un informatīvos centrus, valsts gada ziņojumus, atbilstošas tīmekļa vietnes, profesionālas un zinātniskas konferences un preses konferences.

- Žurnāli ir vispiemērotākais līdzeklis pētniecības rezultātu paziņošanai, un 2007. gadā minēja 27 specializētus pētniecībai veltītus, profesionāli novērtētus žurnālus, kas bija apmēram divreiz vairāk nekā 1996. gadā. Šos žurnālus parasti publicē katras dalībvalsts valsts valodā. Lai noteiktu galvenās pētniecības tēmas, izmantoja žurnālu rakstu kopumu: no 288 sistematizētajiem rakstiem 65 attiecās uz pētniecību par pārsvaru, izplatību un narkotiku lietošanas ievirzēm; 81 attiecās uz pētniecību par situāciju narkotiku jomā; 51 attiecās uz pētniecību par narkotiku lietošanas noteicošajiem faktoriem un risku/aizsargfaktoriem; 29 attiecās uz pētniecību par narkotiku lietošanas sekām un pārdozēšanu; bet 62 attiecās uz pētniecību par mehānismiem un sekām.

Secinājumi

- Kopumā kopš 1996. gada Eiropas pētniecībā narkotiku jomā ir notikusi ievērojama attīstība. Vairumā valstu ir relatīvi stabilas atbalsta un finansēšanas sistēmas valsts līmenī, lai gan to starpā ir nozīmīgas atšķirības, kā arī pastāv bažas par finansēšanas pieejamību un ilgtspējību. Jomas, kurās redzams vislielākais pētniecības darba pieaugums, ir: pārsvars, izplatība un narkotiku izmantošanas ievirzes – visām valstīm šajās jomās ir nesen veikti vai notiekoši projekti; iejaukšanās pasākumu novērtēšana (galvenokārt ārstēšana, profilakse, kā arī narkomānijas apkarošanas politika un stratēģija) un ekonomiskie aspekti.
- Valstu kontaktpunkti pašlaik ziņo datus EMCDDA, izmantojot instrumentus un metodes, kas sekmē datu salīdzināmību un ticamību. Daudzās valstīs Eiropā regulāri veic valstu salīdzinošos pētījumus, piemēram, *ESPAD* skolu apsekojumu. Turklāt ir attīstījušies jauni informācijas izplatīšanas kanāli, īpaši tie, kas atrodas tīmeklī, un tie padara piekļuvi pētniecības rezultātiem vieglāku, ātrāku un pieejamāku plašākai sabiedrībai.
- Ir grūti novērtēt saikni starp pētniecības rezultātiem un politikas izstrādi. Valstis ir vienisprātis, ka nav tieši saskatāma „lineāra attiecība”. Tomēr vairums valstu secina, ka pētniecība var ietekmēt lēmumu pieņemšanu, vismaz līdz zināmai robežai. Ziņojumos teikts, ka ir lielāka iespējamība lēmumu pieņemšanas procesā ņemt vērā pētniecību, ko īpaši uzsākuši paši politikas izstrādātāji. Turklāt valstīs ir daudzi piemēri tiešiem politikas pasākumiem, kas pamatoti ar lietišķo pētniecību.
- Lai arī novērots progress, joprojām pastāv ievērojami ierobežojumi un informācijas trūkums. Ir noteikti jauni uzdevumi, pamatojoties uz prasībām par iejaukšanās pasākumu un izstrādātās politikas novērtējumu un īstenošanu. Lai gan vairāku disciplīnu pētniecība ir izplatīta, var paveikt vairāk, koordinējot dažādās jomās strādājošos pētnieku darbu. Sadrumstalota joprojām ir informācija par finansēšanas avotiem un cikliem. Vairumā valstu nav pietiekama specializēta universitātes izglītība un pētniecības apmācība, kas mazina iespējas pieņemt darbā jaunus nozares pētniekus. Joprojām ir nepietiekams finansējums plašiem narkotiku pētniecības projektiem, piemēram, vispārējām iedzīvotāju aptaujām, kā arī svarīgai fundamentālai pētniecībai.
- Visbeidzot, nepieciešams veikt vairāk darba, lai veicinātu informācijas koordināciju un pieejamību šajā jomā, kā arī lai apkopotu un novērtētu pētniekiem pieejamās informācijas lielo apjomu, īpaši tīmeklī. Tā kā pētniecības vide Eiropā ir nepārtraukti mainīga, vispārīgi, īsi apraksti par pētniecību narkotiku jomā visās valstīs joprojām būs noderīgi, lai noteiktu prioritātes, novērtētu valstu veikumu un veicinātu ar pierādījumiem pamatotu narkomānijas apkarošanas politiku.

Katru gadu kā īpašās tēmas publicē trīs padziļinātus pārskatus par aktuāliem tematiem, ņemot vērā EMCDDA saņemto informāciju no ES dalībvalstīm un kandidātvalstīm, un Norvēģijas (kas piedalās EMCDDA darbā kopš 2001. gada), kas ir daļa no valstu ziņošanas procesa. Visas īpašās tēmas (angļu valodā) un kopsavilkumi (23 valodās) ir pieejami EMCDDA tīmekļa vietnē: <http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues>